

1. Պ. Սմայտ Շահազիզէն ստացուելիք (այսմ ստացուած) յորեկինական գումարը, նշմարեալ եւ իթէ ապագային նոյն նպատակով նոր գումարներ ալ ստացուին, պիտի կազմեն Անձնեմիւսիէի Գումար Բարեգ. Ընկերութեան հըսկողութեան տակ:

2. Վերոյիշեալ անձնեմիւսիէի գումարին տոկոսներ՝ տարւի տարի պիտի բաժնուի հայ կարօտ գորգէաններուն, ըստ հայեցողութեան եւ որոշման Բարեգ. Ընկերութեան խորհրդին՝ ի Տփլիս, որ այս մասին կանխաւ պիտի խորհրդալից ձեռնհաս անձանց հետ:

3. Ամէն տարւոյ վերջը խորհուրդը պիտի հրատարակէ թէ անձնեմիւսիէի գումարին եւ թէ նպատաներուն գործածութեան հաշիւը:

4. Եթէ երբ եւ իցէ «Ուովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւնը, գաղարի կամ խափանութիւն, իշխեալ մայր գումարը՝ Ընկերութեան կանոնադրութեան § 50ին համաձայն պիտի յանձնուի Տփլիսի Ներսիսեան Դպրանոցին կամ ազգային ուրիշ հաստատութիւններէն մէկուն, այնպէս ալ իր սկզբնական յառաք նպատակին ծառայելու պայմանով:

Այս համաձայն պայմանագիրը փոխադարձ հաւանութիւն գտնելէն ետքը, պ. Շահազիզ ուղարկէ ի Տփլիս նոյն տարւոյ այսինքն 1898ի Մարտի 10ին իր թովը գտնուած յորեկինական գումարը, որ տոկոսով միասին հասնի իր արդէն 7949 ռուբլի: Բանաստեղծին իր կողմէն աւելցուցեր էր 51 ռբլի. եւ այս կերպով Բարեգ. Ընկերութիւնն իրեն հիմնական գրամագլուխ կը ստանար 8000 ռուբլի: Ասկից զատ յարգելի պ. Շահազիզը՝ նկատելով, որ տարի մի ի զուր մնացեր էր այս գումարը, բարեխղճութեամբ հարկ համարել էր ուղարկել նաեւ իր կողմէն, մի տարւոյ՝ այսինքն 1897ի տոկոսը՝ 350 ռուբլի, որ անմիջապէս գործագրութեան պիտի տուկալ ցուէր:

Գործն այսպէս կարգադրելէն վերջը կը մնար որոշել թէ ինչ անուն պէտք էր տալ այն նպատամանցոյց անձնեմիւսիէի գումարին: Բարեգ. Ընկերութիւնն ի պատիւ յորեկեարի՝ որոշեր էր կոչել — «Գրեմիտիան Գիւնդ»՝ Ս. Ընդիւն, բայց բանաստեղծ — մանկավարժը հրաժարեցաւ այս անուանէն, եւ յատկապէս ինչորից, որ անպատճառ պահպանուի իր կանխապէս յայտնած բաղձանքն եւ անուանուի՝ «Աքսիւս — Նալարեան»

Գրեմիտիան Գիւնդ՝ ի յիշատակ Ռուսահայոց նորագոյն գրականութեան այս երկու հիմնադիրներուն: — Պ. Շահազիզի բաղձանքը կատարուեցաւ եւ այս նպատատամանցոյց գումարը պաշտօնապէս կողոնեցաւ իր առաջարկած ձեւով:

Իրաւամբ նշմարելի էին ոչ սակաւ անձինք, թէ «գրականութեան ֆոնդ», գաղափարն ապարդիւն պիտի չմնայ ռուսահայ հասարակութեան մէջ. եւ իրգը այնուհետեւ ուրիշ գումար մի եւս — թէեւ դեռ շատ փոքր — էր ստացուած է: Առաջին քայլն առնող Գիւնդի ծովնդէնայ քաղաքին քանի մի Հայերն էին, որոնք՝ «Մշակ», լրագրին միջոցաւ ուղարկեր էին — 38 ռբլ. 65 կոպ.:

«Գիւնդ», արդէն սկսած է գործել: Բարեգ. Ընկերութիւնն անցեալ 1898 տարին ծախեց 350 ռուբլին, այն, որ պ. Շահազիզն էր ուղարկել իրեն տոկոս 1897ի իսկ այս տարի Բարեգ. Ընկերութեան նախահաշուին համաձայն մուտք կը սպասուի:

1898ի տոկոսը ռբլ. 321.96
1899ի " " 500. — = ռբ. 821.96
Ասկից պիտի հանուի պետական տուրք " " 25. —
որով կը մնայ գործադրելի՝ ռբ. 796.96

Այս գումարը մեծ չէ անշուշտ՝ ի նկատի ունենալով այն ընդհանուր կարօտութիւնն, որ կը տիրէ գորգէաններու շրջանին մէջ, բայց եթէ անոնցմէ 2ին կամ 3ին ալ, մանաւանդ ընտանիքով ծանրաբեռնուածներուն՝ դրամական օգնութիւն հասցընէ, դարձեալ զգալի օգուտ տուած կը լինի:

Որչափ մեղ յայտնի է, «Ամբողման-Նալարեանց», Գիւնդ մեր մէջ միակ հասարակական նպատատամանցոյց գումարն է, որ երկթականապէս կ'օգնէ բոլոր դատաւարդին, առանց փոխադրածաբար գրական աշխատութիւն կամ այլ փոխարինութիւն պահանջելու:

Տփլիս, 21/5 Փետր. 1899:

Վ. ՏԻՆՈՒՄՍԿԻ

ՅՅԼԵԴԵՅԼԵԴ

ՆՈՐ ՀՐԵՏՈՐԻՆԻՆԵՐ

45. ԱՆԷՍՏՈՒՆԻ ԺԱՅՈՒՆԻՆ, Բանաստեղծութիւններ (1892—1898): Բ. Հատոր: Հրատարակութիւն Աւետիս Պողոսեանի: Մոսկուա, տպ. Ջ. Բարսիլուկանի 1898, Խ՝ էջք 22թ: Գինն է՝ 1 ռպ.:

1. Գիւնդ, որ այսմ շատ գործածակն է Ռուսահայոց մէջ, եւրոպական բառ է եւ առաջինին միջոցով փոխ առաւել (Fonda, Фонд), կը նշանակէ Հիմնական գումար:

46. A. NAZARBEC, Trough the Storm, pictures of life in Armenia, translated by Mrs. L. M. Eiton, with a prefatory note by F. York Powell. London, 1899, 8^{pp}. XVI+322.

45. Ալեքսանդր Գրիգորյան, Բանաստեղծութիւններ (1892—1898)։ Ալ. Գրիգորյան անձնածանօթ երգիչ մը չէ։ Վերջին տասնամեկին մէջ հրապարակելու էր այն սակաւաթիւ բանաստեղծներէն է, որոնց գրութիւններն զրպակն արժանիք ունին՝ վառ զգացմունքով, սիրուն ռիմով եւ սահուն լեզուով։ Լուսաւորաբար էր իւր ջիւղըն լայն տեսած երգերն ի մի ամբողջ եւ հրաշալիքով հատորով մը։ Երգչին «Բանաստեղծութեանց, առաջին հատորն արդէն բաւական յառաջ լայն տեսած էր. (Հարս. Ա. հրատ. Փամհարեան, Մոսկ. տպ. Բարեւ. 1891, 8⁰ էջք 175.) այսօր կը հասնէ երկրորդ հատորն՝ շատ աւելի ծոխ պարունակութեամբ։ Բազմաճաճ որ շատ չալանան երրորդ եւ անգրագիտ հատորները՝ ճիւղացնելու մեր նարգիսականութիւնն այսպիսի ընտրէ բանաստեղծական երկերով։

Երկու մաս եւ առաջինայ հատորն։ Առաջինը կը պարունակէ բանաստեղծին ինքնուրոյն երգերը (էջ 1—136) մեքսուրապէս օւթնաւն կտոր քերթուածներով մեծաւ մասամբ կործ թայց իմաստաւոր։ Երկրորդ մասը կը բովանդակէ «Թարգմանութիւններ» (էջ 137—219) վեց օտարազգի քերթուածներու կտորներ քաղած օրէն ընտրուած եւ փոխադրուած հայերէն տաղաչափութեան։ Զորս հշտնաւոր բանաստեղծներէն թարգմանուած կը գտնենք տասնական կտոր. այս բանաստեղծներն են՝ Վիկտոր Հիւգոյ, Բայրոն («Հեթական Մեղեդիներ») Է. Հայնէ եւ Հ. Լոնգֆելլը, Նեքլայաճընելով գաղղկական, անգլիական, գերմանական (հրեայ) եւ անգղիական հանճար։ Արեւի հինգ կտոր ալ թարգմանած է Ս. Պրիլաճ եւ Մ. Հարաւման քերթուածներն։ Մենք համեմատելով այս թարգմանութեանց ըստ բախտի մէկ քանին ընտրին հետ՝ դռանը շատ յաջող թարգմանութիւն, ճշգրիտ՝ որչափ տաղաչափական փոխադրութեանց մէջ այս կարելի է, միանգամայն ընտելած աւ առաջին բանաստեղծներն։ Յիշեցնէմք միայն՝ Երեւն օրինակ՝ Լոնգֆելլայի հաշակաւոր սիրուն տաղը «Կեան եւ երգ» (էջ 187)։

Ինքնուրոյն գրութեանց մէջ ալ շատ առատ են յաջող սիրուն կտորներ, այնպէս որ շատ երկար չ'ըլլա՛ր խի՛ն ուզէիք մի առ մի յիշել։ (Հիմնական մէջ լինէ՛ր էջ 19, 26, 34 «Հերթէ է, արդ իմ», 53—4 «Պանդուխտի երգ», 56, 74—6 «Հուր ձեռքեր, ընկեր», 98 «Երգի առաջին», եւ շատ արհիւրէր)։ Երկու յաջող քերթուած ալ կայ նուիրուած մին ընդհանրական՝ անոր քերտնամայ յորեքանիսն առթիւ (էջ 22 եւ), միւսը Գամուռ-Քամիկայի յիշատակին (էջ 49)։ Որչափ կը տեսնուի՝ երբեք երեսուորութիւնն այնպէս է՝ ինչպէս յղացած աւ երկնած է քերթուած. անոր համար պէտք են նիւթեր կարգաւ ամբողջ հաւաքման մէջ, քիչ անգամ կը տեսնենք բազմութիւն երգեր՝ նիւթով աւ այլ պարագաներով իրարու շղթայուած սուրբն խուսմը կը կապելով, ինչպէս «Իսիմի արեւ»

միջ, անուան ներքեւ գումարուած տասնուերկու կտոր քերթուածները. (էջ 89—107.) խի՛ն փոխ չենք տեսնէ՛ր սուր ու խայթիլ էր երգիծական գրիչ մ'ունի բանաստեղծն, այնպէս որ կը թաղայինք այս աղղղութեամբ շատ աւելի կտորներ տեսնել երգեալու շարքին մէջ։ Ըստ քերթիչի երգիծարանական կտորներն են՝ «Մեղայ քեզ, Աստուած» կամ «Հատերից մէկի խառնափառութիւն» (էջ 61), «Հայ քաշահայ» (էջ 63) եւ «Բարեգործ» (էջ 64), վերջին երկուքը ընդհանուր «Գրիչ հանաքներ», ամաղապի տակ։

Վերջին տիտղոսն առիթով կու տայ դիտողութիւն մ'ընելու։ Ըստ մէկ հեղինակին՝ որ մաքուր, կոկ ու հարուստ գրական (արեւելեան) լեզուաւ կը գրէ, անդ անդ մուտք չներհատէ է բառերու եւ ստեղծեանց՝ որ խորթ պէտք էին համարուիլ գտնէ այսպիսի ընտրէ քերթուածաց մէջ։ Անշուշտ ուր ժողովրդական երաճ մուգութեան է տալիս տալ, խառն չկայ բեկու, էրբ առատ կը գործածուին ժողովրդեան գործածած ստեղծականութիւններ, (տես «Եթիմի արեւ» էջ 66—7) թայց զուտ գրական կտորի մէջ մէջ յանկարծ այսպիսի թէւեւ մեր արեւելեան բարբառին ընտելական՝ բառ մը գտնէ մեզի խորթ իրերու, շատ անգամ աներդդ անդ ալ՝ ինչպէս վերոյիշեալ «Հանաք», ուր ճիշդ նոյն պաշտօնը կրնար կատարել «կասակին», ալ։ Ըստաբար միջին յիշենք՝ «Կա յիշ զոգանջից զանգակի նշման» (էջ 50.) «Ուր բոկ եմ արտի աղւ» Գեղ-Լուկ-միշակ եղայրներին (էջ 54.) «Թէ մէկը պատուին գիշիլ շալալ» (էջ 62.) «Եւ զոր տալին օրհանգիւն» (էջ 65) եւ նմաններ, չ'ըլլելով նաեւ «գարգ», «բաւալ», «պոյն», «առք» (էջ 38, 136) «նախընթաց» «լաշէն» եւ շատ արհիւրէր, որոնցմէ շատերն արդէն լիովին թաղաբացութեան իրաւունք ստացած են արեւելեան գրաւոր լեզուն մէջ։ — Երկրորդ թաղանթի էր՝ քիչ մ'աւելի ինտուր տաղաչափութեան, տաղին արտաքին կամ արեւելաական մասին։ Իմաստն ու զգացումն ըլլալով ալ էականը, անտես ընելու չէ գտնէ չէշուն ու յանգը կանոնաւոր պահէ։ Ենթեր բարձր թէ բազմութիւն եւ շատ մեծ են այս կարգի թերթիւներ, թայց կարեւրեմ շափեն աւելի անխման մնալով արտաքին։ Այս օրինակ մը. (էջ 28) Մերմայրանի երգին՝ «Դու երգ եւ երգումս՝ Վառդանի ժամին, Ողբից երգեր, Սրտառնչ երգեր. Եւ նոյն քաւմին Վառդանի, տանումս՝ Սպարէն աշուրի Ուստաի խորքը...» Լուս. թայց հոս այսպիսի տաղի մէջ բուն միակ յանգ մը կայ՝ «Ժամին... քաւմին», զամ՝ արդէն օրինակ մ'ալ բերելու համար, ահա «Գիր» քերթուածին մէկ տունը. (էջ 48) «Հալաք ու մի թաղիմ քրքելու, Բո հո քիւլի պարբերելու, Եւ, Եւտուր մէկ էլ օր-քերելու, Մեր ողջ տունը կողպատելու, Եւ ըստ թայի կ'երկրորդ տաղին բանաստեղծական (տեղական եւն.) բովանդակ տունը բուն յանգ ամենեւին չունի։ — Անշուշտ տաղական է այն զանգն ուր ամեն քերթուած անպատճառ «հարուստ, յանգ ունենայ, որուն յանգի պէտք է'ըլլայ զանգն իմանալն ու գեղեցիկութիւնը, թայց գտնէ բառերու բան մ'ըլլալու է, եւ մը նոյն հորիմ, թայի նոյն ձեւեր եւն (զոր օր էջ 49.

«ցնցեց ... լռեց, «կրճերից ... թշներից» կամ էջ 18» «երգին... որոցած... վարդին... յանձնած», եւն եւն) Այս կէտը շեշտեցինք անոր համար, որ մեր նոր՝ յատկապէս արեւելեան արարածով գրողք՝ քերթողներուն ըով յատեն կը տեսնուի այս անփութութիւնը, հետզհետեւ ընդելլական ըլլալով վերջին շրջանն յանձնել։ Կարծես Հնարհալույ շրջանին գառնալով վրայ ենք։

Դրաստիկեանց քննարկողքի բանաստեղծ է, եւ իրեն այսպիսի կը սիրէ երգել բնութիւնն ու գեղեցիկութիւնն ամեն տեղ։ Բայց իւր առջերուն մեծագոյն մասին մէջ թախիծ ու տխուր շեշտ մը կ'երեւայ։ Անվիշտ երգ, գծաւորաւ կրնայ երգել քերթող, ինչպէս գեղեցիկ կը ընդառնէ իւր միտքը յատուկ քերթութեամբ մը (էջ 117—8), եթէ այս թախիծային տգին գրեթէ ընդհանուր նկարագիր դարձած է՝ արդէն գարեւել վեր հայ բանաստեղծութեան, դիւրաւ կ'ընտելուի որ աւելի տխուր հնչելու են նոր քերթողի մը նորագոյն առաքելը, բանաստեղծութեան մեծագոյն մասին նկարագիրը շատ լաւ կը ցոյցանայ այն շարքերգիւններէ՝ զոր բանաստեղծին իրեն նշանաբան դրած է իւր գրքին նախաբեր։ Ահա այս նշանաբանը.

«Եւնեւած հեղեղ երգէի մի գոթաբառ աղչի,
Միշտ մեռալլ տեսայ երկինքը դլիւիս.
Եւ շատ վաղ տեսայ տանջանքը կեանքի,
Վաղ մանրեցայու վըշտի հետ հոգիս».

Սակայն նշանել վհատող-տխուր երգել մ'աղ չէ։ Նաեւ այս վշտայն կեանքը կրնայ սիրելի դրանել եւ խաղէ թեկնիս (տես էջ 3), նահատակի մ'անգամ առաքանադիր կը գրէ վեճի խաղը թէ «նա լալ չէր սիրում» (էջ 5), իւր քնարը բարբաղին կը մոռնայ թախիծային ձայնին, երբ կ'երգէ «տառալը ու ալեր» (էջ 7), նաեւ իւր խեղճ եղբոր կը խրատէ թէ «մի վհատեալ եւսեմ մեծագոյն թշուառութեան մէջ (էջ 9), եւ բաղձն իւ նման տաղեր՝ զորոնք չենք ուզեր մի առ մի յիշել».

Գ. Տ.

46. A. Nazarbek. Through the Storm, pictures of life in Armenia. Նախաբանին կ'իմանանք որ գիրքը նախաբար հայերեն ուրուագրուած է. յետոյ ձեռագիր գաղղիներէն խմբագրութեան մը վրայէն անգլիներէն թարգմանուած այն օրիորդէն՝ որուն անունը կը գտնենք զգրքին նախաբար գրուած իրեն թարգմանը։ Թեւեւ ոչ թէ բառական թարգմանութիւն, այլ իմաստը միշտ պահելով՝ նոր անդղական խմբագրութիւն մ'եղանք է, բայց հեղինակն աչքէ տեսուցած է ամբողջն եւ յայտարարած որ այս է իւր բոլոր ուղածն։ Ըստ այսմ նաեւ իւր արդի թեմին մէջ իրենցադիր գործքի մը նկարագիր կը կրն։ Յառաջանալուն ուրիշ գրել է, ինչպէս նշանակուած է նախաբար։

Գործքը՝ ներառութենէ մ'ետքը՝ բաժնուած է երեք մասի, առաջինը՝ եօթն, երկրորդն ու երրորդը՝ ինը գլուխներով։ Բովանդակութիւնը վեպ մըն է և շարքը արդի կեանքին։ Կամ ինչպէս նախաբար կ'ըսուի՝ «զարկերէն շարք աշխարհի կեանքին»։ Այս է նաեւ գրքին նկարագիր, եւ կրնանք հաստատել հեղինակին յայտարարութեան թէ մտացածին վեպ մը կամ կեանք մը ներկայացընել չէ ուզած,

այլ իրական գեպքեր, իրական անձանց նկարագիրներ ու տիպարներ, իրական հանգամանաց նկարագրութիւն։ Թէեւ ամբողջը կապուած է իրարու վեպի մը ձեւով, կ'ենթադրուի գլխաւորաբար նորագոյն ժամանակի կեանքը պատկերացընելու նպատակաւ։ Թէ տեղ տեղ այնպիսի գլուխ մ'ունի նկարագրութիւնն, որ թերեւս աւելի կողմնակցական կ'երեւայ, շատ զորմանքով չենք գտնել նկատելի հերեւաւին գիրքը կամ կուտակեանք համարումք, գիրք մ'որ ունեցած է կողմնակցիներ եւ անին այսմ աւելի հակառակորդներ։ Աւելի մանրամասնութեան մէջ մտնել եւ գրքին «պատկերները» մանրամասնօրէն պարզել՝ թերթի մը ծրագրեն գուր ըլլալով՝ ամաց կ'տեսնենք։

Գ. Տ.

ՈՁԳՈՅԻՆ ԹԵՐԹՈՒՆԷ ԹՈՂԵՒՓԱՆԶ

1. Նուէրներ ու կտակներ։ — Թ. «Նորայրալուսն օգնութիւն»։ — Թ. Զանկովսկի «Արաքսաց», նկարը։ — Թ. Նոր լրագիրներ։ — «Սուրենալուսն» հրատարակեալ։ — Թ. Արմատաքեալ հայ փորագրող մ'ի Գեղամալիս։

1. Նուէրներ — կտակներ։ «Մարերն» մէջ (Թիւ 1), որ իբէ մ'առաջած լրագր տեսնել կը կարգանք թէ՛ Գանիւշ Թանանեանց տեսնել (Աստման գետարի Սարա գիւղէն՝ Ռոտով քնակող) վաճառական մը Սամմանի կենդանական-գիւղատարու տեսական-արեւնապոյտական Հայոց առաքնականութիւն համար (որուն չնկատութիւնը գաղաքացուած էր մինչեւ Հոկտեմբեր 1900-ի համարի) նուիրած է 10.000 ռուբլի։ Այս գումարէն 2500 ռ. արդէն զրկուած է Արաքսականի Աստմանի, Սամմանի փոխարեան, մնացեալը պիտի հաստատուի երեք տարւած ընթացքի էն 2500 տկան ռուբլով։ Մի եւ նոյն վաճառքին համար նուիրած է նոյնպէս եւ Յովհաննէս Սարգսեան 1000 ռուբլի։

2. «Նշըյր-լուսն օրնալիւսն» Ռուսահայ լրագրաց մէջ կը կարգանք թէ Գր. Գ. Զանկեանի այս ժողովածուն խմբագրութիւնը հրատարակած է Թանուարի մէջ ընդունած նուէրներուն ցանկը, որմէ կ'իմանանք թէ խմբագրութիւնը Ռուսաց դեպքական հետ բանակցութեան մէջ է Նորդոգ հայ-առաքնական օրրանոց մը բանալու վախճանու որուն համար արդեն 5000 ռ. ուղարկուած է. իսկ երկրորդ եւ երրորդ օրրանոցներուն վերջին բացուած է Սիւրի վանքին մէջ՝ գաղութիւնն ապահովելու համար 10.000 ռ. ալ զրկուած է Բաց ասորի 2000 ռ. ալ զրկուած է Գոյոյ առաքնական գեղապահին վանայ սովեւոյց համար։

3. Զանկովսկի «Արաքս» նկարը։ «Արաքս» իւր վերջին (1898, Ա.) գրքին մէջ կը գրէր. «Զանկովսկի [Sankowsky] առաջ յայտնի նկարիչը ապրելով Կովկասում, իւր վրիճիքը գլխաւորապէս նուիրած է կովկասի բնութեանը։ Նա ունի նկարած այլ եւ այլ տեսարաններ Հայաստանի բնութիւնից, օրանց մէջ աւելի յաջողութեամբ մինչեւ համարումք մ'որմ Մարիս լեռանը, որ գտնուած է Երբ այս գրքը լուսնի։ Մարիսն այս նկարում նկարուած է Հին Նախ խիլեանի կողմից։ — Այս օրերս խմբագրութիւնն քանիս անձեցաւ նոյն նկարին և Արարատի».